

Prof. Dr. Kersto MANÇEV, Sofje

LIDHJA SHQIPTARE DHE ÇËSHTJA SHQIPTARE NË POLITIKËN E SHTETEVE BALLKANIKE

Në kohën e Krizës Lindore të viteve 1875-1878 Shqipëria pasi "nuk ia doli të konstituohet si një komb dhe u gjend në udhëkryq" ose të mbetej në Perandorinë Osmane kundër Rosisë dhe aleatëve të saj ballkanikë ose të "shkurorëzohej" me të kaluarën osmane dhe ruajtjen e identitetit dhe territoreve të saj përballë aspiratave të huaja? Shqiptarët zgjodhën alternativën e dytë.

Cenimi i territoreve shqiptare në Mali të Zi sipas Traktatit të Shën Stefanit dhe Kongresit të Berlinit shkaktoi pakënaqësi të mëdha në Shqipëri. Sipas shembullit të Lidhjes së dikurshme të Skënderbeut në vitin 1878 shqiptarët themeluan "Lidhjen Prizrenit" e cila i vuri vetes detyrë të ngutshme mbrojtjen e të drejtave kombëtare të Shqipërisë përballë aspiratave të shteteve fqinje. Me këtë akt doli në pah fuqishëm deviza parimore e çështjes shqiptare në politikën ndërkombëtare. Fundi i shekullit XIX dhe fillimi i shekullit XX është koha kur shqiptarët bëhen një komb modern me programin e tyre nacional me synim krijimin e shtetit të tyre kombëtar. Programet e kësaj lëvizje kishin dallime midis vete, të cilat përfshinin një spektër të gjerë kërkesash, që nga kërkesat për ruajtjen e autonomisë tradicionale shqiptare në krahina të caktuara të vendit, deri te pretendimet për bashkimin e të gjitha vilajeteve osmane me popullsi shqiptare në një shtet autonom ose të pavarur, principatë, madje edhe republikë. Pra, shtrohej kërkesa për bashkimin e Vilajetit të Kosovës,

Shkodrës, Manastirit dhe të Janinës¹. Gjatë viteve 1878-1881 Lëvizja për autonominë e Shqipërisë nuk u kurorëzua me rezultatet e aspiruara, që do të thotë se ajo pësoi disfatë. Por nga kërkesa për mëvehtësi e shkëputje u hoq dorë vetëm përkohësisht. Populli shqiptar së shpejti njohu një ngritje në pikëpamje kombëtare dhe politike "hodhi poshtë panislamizmin nga autoritetet qeveritare osmane dhe erdhi deri te ideja e luftës për çlirim kombëtar dhe pavarësi. Dhe, pasoi shpërthimi i kryengritjeve të njëpasnjëshme, shtruarja e kërkesave nga drejtuesit e Lëvizjes Kombëtare Qeverisë Osmane dhe Fuqive të Mëdha përmes memorandumeve, përmes veprimeve luftarake të njëpasnjëshme të çetave, dhe për rrjedhojë në rend të ditës u shtrua si çështje e ngutshme - çështja e ardhmërisë së Shqipërisë-ngritja e shtetit kombëtar dhe në këtë kuadër cilat territore do të hynin brenda kufijve të saj, pra cilët do të ishin këta kufij?

Lëvizja Kombëtare Shqiptare nuk ishte faktor i vetëm dhe kryesor, nga e cila varej zgjidhja e çështjes së pavarësisë, sepse për zgjidhjen e saj ishin të interesuar dhe u implikuan një duzinë shtetesh. Në radhë të parë qëndronte Perandoria Osmane. Ajo nuk tregoi kurrfarë dëshire dhe gatishmërie për bashkimin e vilajeteve të përmendura në një të vetëm, si njësi administrative shqiptare, sikundër edhe nuk dëshoi të dëgjojë për të drejtën e shqiptarëve që të themelonin shtetin e tyre kombëtar. Përkundrazi, ajo dërgoi në Shqipëri ekspedita të njëpasnjëshme ndëshkimore për shtypjen e kryengritjeve të armatosura dhe kundërvënies së çdo lëvizje që synonte shpërbërjen e tërësisë së shtetit osman. Kjo politikë u ndoq ndaj çështjes shqiptare sikurse gjatë sundimit të Abdyl Hamitit II, ashtu edhe gjatë regjimit të turqve të rinj. Për rrjedhojë Perandoria Osmane përbënte pengesën kryesore për krijimin e shtetit kombëtar shqiptar. Si të shmangej kjo pengesë kur dihet se Perandoria Osmane përbëhej nga një mozaik i mirëfilltë i etnive, kulturave, religjioneve dhe mësimeve fetare. Për daljen e saj nga kjo gjendje u përgatitën reforma, me anë të cilave, sipas dëshirës së sulltanit, synohej bashkimi i shumëllojshmërisë së mozaikut etno-kulturor në

¹ Senkevič, I.G., *Albanija v god. vostonogo krizisa*, Moskva, 1965; Barlt, P., *Albanci. Perkthim nga gjermanishtja në sërbsht nga Lubinka Milenkoviq*, Beograd, 2001; Budi, A., *Albanien und die Balkanitze der Jahre 1878-1881*, *Studia Albanica*, I, 1966.

një "lidhje vëllazërore". Porta e Lartë shprehu njëfarë predispozicioni dashamirës ndaj të "tjerëve", duke shpresuar në bashkimin e tyre. Mirëpo, në fakt rezultatet provuan të kundërtën sepse reformat nuk krijonin truall për "homogjenizimin" e Perandorisë dhe për zbutjen e kundërthënieve të mozaikut të shumëllojshmërisë etnike të popullsisë. Shteti u modernizua, por "pajtimi" midis tij dhe bashkësive nacionale nuk kishte mundësi të arrihej. Shekulli XIX përbën edhe shekullin e politikës koloniale dhe kolonializmit. Sulltani dhe Porta e tij e Lartë prej kohësh pushuan të ëndërronin për fitore të reja, dhe kryesorja për ta ishte ruajta e gjendjes së status-quo. Fuqitë e Mëdha evropiane ndërkaq, nuk mendonin ashtu. Në fakt ato në Kongresin e Berlinit ranë dakord për vendosjen e njëfarë "ekuilibri", por Perandoria Osmane vazhdoi të ishte pikë takimi e interesave të shumtë, dhe atyre koloniale dhe për rrjedhojë nuk mund të pritej shumë për zgjidhjen e çështjes nga kjo gjendje².

Në fakt Perandoria Osmane nuk mund të shmangte zgjidhjen e çështjes shqiptare në formë tjetër përveç luftës së armatosur. Lëvizja Kombëtare Shqiptare ndërkaq, nuk ishte në gjendje të përballej me një detyrë të tillë, derisa shtetet tjera ballkanike, sikurse edhe Fuqitë e Mëdha përballë zhvillimeve në Perandori nuk qëndruan indiferente. Dhe, kështu rezultoi interesimi për çështjen shqiptare si faktor në rajon i shteteve fqinje ballkanike : Serbisë, Malit të Zi, Greqisë dhe Bullgarisë.

Serbia që nga themelimi i shtetit në gjysmën e parë të shekullit XIX dhe deri në ditët e sotme në vazhdimësi nuk hoqi dorë nga pretendimet për t'u bërë "e madhe", dhe madhësia e saj konsiston me zgjerimin territorial të shtetit. Që nga koha e Karagjorgjes dhe Miloshit në shoqërinë serbe mbretëron ideja për restaurimin territorial të Perandorisë së Dushanit³. Kjo aspiratë bie ndesh me dy argumente: e drejta historike dhe juridike shtetërore, që ajo i konsideron si faktorë në anën e saj, duke marrë për bazë kufijtë në periudhën e saj deri në "skajshmëri" dhe së dyti ajo ka si

² Mançev R., Istorija na balkanskite narodi / XIV-XX vek/.Otosmanskoto namestvie na Balkanite do kraj na prvata svetovna voina, Sofia, 2002, s.183-190.

³ Stranjakovič, D. Jugoslovenski nacionlani i državni program kneževine Srbije iz 1844 g., Sremski Karlovci, 1931; Po aty, Srbija Piemont južnih slovena, 1842-1853, Beograd, 1932; Todorova, M., Podbrani izvori za istorijata na balkanskite narodi XV-XIX vek, Sofija, 1974 ,s. 261-267; Mançev K., Istorija na Srbija, Sofija 1999.

pikëmbështetje parimin e “kombësisë”, që konsiston në bashkimin e gjithë serbëve në një shtet.

Është e mirënjohur se si trashëgimtare të Perandorisë Osmane shtetet ballkanike linden në mbështetje të parimit të kombësisë, që kufijtë shtetëror të përputheshin me ata kombëtar, por asnjëra prej tyre nuk ia doli të shtrihej mbi gjithë territorin, në të cilën shtrihej kombi përkatës. Me këtë rast nuk erdhën në shprehje për t’u bërë të qartë, dhe nuk u morën parasysh kufijtë etnikë, që ishte si rrjedhojë e interesave të palës së tretë. Perandorisë osmane iu la ta bënte këtë më vonë. Njëkohësisht çdo komb kishte programin e vet për zgjidhjen e çështjes së Ballkanit. Këto programe u dëshmuuan jo vetëm si programe çlirimtare por edhe luftë hegjemoniste ku çdo njëra prej tyre përgatitej të “shkëpuste” pjesë sa më të mëdha për vete nga “kulaçi” i sulltanit⁴.

Shembull eklatant që la përshtypje për këtë sjellje është Serbia. E gjendur përballë presionit austro-hungarez nga veriu dhe perëndimi, në fund të shek. XIX dhe në fillim të shek. XX, ajo u orientua për ekspansion drejt jugut dhe jugperëndimit, në viset që ishin nën sundimin osman, të cilat ishin të destinuara për rindarje, për grabitje e plaçkë. Për rrjedhojë, Beogradi i përqendroi fuqimisht synimet drejt Maqedonisë dhe Shqipërisë. Qëllimi ishte i qartë – të mos lejohej krijimi i shtetit kombëtar shqiptar dhe Serbia ta pushtonte pjesën e saj veriore dhe përmes saj të dilte në Detin Adriatik. Kjo do të ishte në përputhje me të “drejtën historike”, ta merrte Kosovën e dikurshme ku gjendeshin “kishat serbe dhe manastiret, viset e vjetra serbe, Zeta, Dukla, Shkupi si kryeqytet i perandorit Dushan”.

Mirëpo, vetëm argumenti historik mbase nuk ishte i mjaftueshëm për arritjen e kësaj asperate, sepse fundja historia mund të jetë serbe kishat dhe manastiret dhe gjithçka, por shumica e banorëve ishin shqiptarë. Këtu nuk bëhej fjalë vetëm për Shqipërinë dhe Kosovën, por edhe për popullsinë shumë më në veri, sepse në kohën e sundimit osman elementi shqiptar shtrihej deri në Pomoravle dhe regionet e Prokuples, Leskocit, Vrajës, madje deri në Nish. Me vendimet e Kongresit të Berlinit këto krahina iu dhanë Serbisë dhe filloi dëbimi i dhunshëm, i planifikuar paraprakisht, i “myslimanëve” (shqiptarëve shën. i redaksisë) nga viset e sapo pushtuara nga Serbia.

⁴ Mançev K., Nacinalnija vepros na Balkanite, Sofija, 1999.

I madh e i vogël ikën si mundën në Kosovë, Shqipëri dhe në Maqedoni rrjedhimisht në territoret që ende ishin nën sundimin e Perandorisë Osmane. Sa është numri i saktë i shqiptarëve të dëbuar përdhunshëm nga vatrat e tyre nga “pastrimi” i parë serb është vështirë të vërtetohet, por nuk është vështirë të zbulohen fshehtësitë e objektivave të politikës hegjemoniste–krijimi i Serbisë etnikisht të pastër dhe homogjene. Mirëpo, rezultatet mezi dolën në anën e saj: të dëbuarit shqiptarë nga Pomoravlja u vendosën në Kosovë, ku edhe para këtij pastrimi ata përbënin shumicën e popullsisë. Atje shkuan edhe shumë myslimanë nga okupimi i Bosnjës nga Austro-Hungaria. Marrëdhëniet midis myslimanëve dhe të krishterëve në Kosovë u përkeqësuan dhe shumë serbë filluan të iknin prej andej, që e dëmtoi edhe më shumë statistikën demografike të Serbisë.⁵

Pas luftërave 1912-1913 qarqet drejtuese të Beogradit, si dhe gjithë shoqëria serbe u përfshi nga euforia e rrallë nacional-patriotike, pas pushtimit të një territori që kapte një popullatë prej 1.50000 frymësh. Maqedonia dhe Kosova automatikisht u shndërruan në “Serbi Jugore” dhe askush nuk dyshonte se politika serbizuese do të kurorëzohej me sukses. Mirëpo, historia përgënjeshtrohet dhe hedh poshtë këtë politikë për faktin kryesor sepse ajo mbështetet në tezën false: politika serbe perceptohej në provat “shkencore” të Milosh Miloeviqit dhe Spiridon Gopçeviqit, sipas të cilave shqiptarët e Kosovës, dhe përgjithësisht gegët, gjithë popullsia e Shqipërisë Veriore ishin serb të shqiptarizuar (mendohej në serbët që pranuan islamin) u ngatërruan tezat duke i konsideruar të gjithë serbë ata që pranuan islamin, që ishin shqipfolës myslimanë. Sipas kësaj teze këta serbë shqipfolës u martuan me djem shqiptarë, filluan të flasin shqip dhe kështu harruan prejardhjen e tyre serbe. Kjo tezë e ashtuquajtur shqiptare në fillim të shek. XX u popullarizua shumë dhe u mbështet e u përhap përmes librave dhe broshurave të shumta, hyri në propagandën dhe politikën shtetërore serbe dhe e predisponuar nga manipulimi nationalist serbomadh me lehtësi pushtoi shoqërinë serbe.⁶ Prej andej politika e serbizimit të Kosovës hodhi hapin e paramenduar.

⁵ Malkolm, N., *Kratka istorija na Kosovo*. Perktim nga anglishtja Borislav Gavrilov, Sofija, 2001, s. 305-332.

⁶ Po aty, f.261, 267, 318-323.

Lidhur me tezën e mësipërme serbomadhe ia vlen të theksohet se popujt nga një territor i njëjtë ose në fqinjësi pranë njëri tjetrit në kohën e fundit (të sundimit osman, shën. i redaksisë) u zhvilluan dhe kishin mbështetje të ndërsjellë njëri nga tjetri. Gjatë kësaj kohe rezultuan ndikime të ndryshme dhe në këtë kuadër edhe procese asimiluese. Dhe krejtësisht natyrshëm në hap me zhvillimin historik disa popuj u bënë kombe të fuqishme, ndërsa të tjerët u tretën nëpër botë ose u zhdukën. Në këtë kuadër është e mundur që serbët të jenë kthyer në shqiptarë dhe anasjelltas. Mirëpo, kjo nuk mund të përbëjë ndonjë bazë për politikën kombëtare, për gjendjen e tashme dhe interesat e të "tjerëve". Kjo për faktin se kombi nuk mbështetet vetëm në gjuhën dhe historinë si dhe në përkatësinë fetare, por edhe në kulturën, psikologjinë, ndjenjat, që mund të jenë attribute të përkatësisë për njërin apo popullin tjetër. Lidhur me atë se si do përcaktohen kombet përkatëse rëndësi të madhe ka historia, por, ajo nuk mund të kthehet prapa, ajo duhet të interpretohet me ndërgjegje dhe asgjë më shumë.

Mali i Zi. Politika e Malit të Zi është negative lidhur me çështjen shqiptare. Knjaz Nikolla synonte që pas tërheqjes së Perandorisë Osmane nga Ballkani të zgjeronte kufijtë e Malit të Zi në pjesët e Vilajetit të Shkodrës dhe të Kosovës dhe në këtë mënyrë konsideronte se do të zgjidhej çështja e këtyre territoreve. Sidomos apetite të mëdha kishte për krahinën e Shkodrës, për të cilën qeveria malazeze ishte e bindur se nuk kishte rivalë nga shtetet tjera ballkanike. Sa i përket Kosovës, Sanxhakut e Novi Pazarit, aspiratat malazeze hasën në kundërshtim të qeverisë serbe. Mirëpo këto qëllime pushtuese të politikës së Malit të Zi ndikuan negativisht lidhur me rregullimin e ardhshëm të shtetit të mëvetësishëm malazez.

Kuptohet se kjo nuk i pengoi Malit të Zi të mbështesë kryengritjet shqiptare në Shqipërinë Veriore dhe në Kosovë, të cilët të gjendur përballë presionit të autoriteteve osmane për shlyerjen e taksave të shumta, ndihmesat me armatimin e popullsisë nga qeveria malaziasë ishin sfiduese. Në verë të vitit 1910 në ekspeditën ushtarake të radhës të qeverisë osmane kundër shqiptarëve në krye me Shefqet Turgut Pashën, u zbatua edhe mbledhja e dhunshme e të gjitha llojeve të armëve. Rreth 5 mijë kryengritës e qindra udhëheqës të tyre dhe bajraktarë kaluan në territorin e Malit të Zi, dhe siguruan strehim e armë nga qeveria e këtij vendi. Për rrjedhojë u rrit ndikimi i Malit të

Zi në radhët e katolikëve dhe myslimanëve shqiptarë në krahinat kryengritëse. Kuptohet se ndihma e Malit të Zi nuk ishte pa vlerë sepse dobësohej Perandoria Osmane, stimulohej pakënaqësia në radhët e shqiptarëve ndërsa Mali i Zi paraqitej si “mik” i tyre dhe në momentin e volitshëm kur do të aneksoheshin viset e pretenduara shqiptare, popullata shqiptare të pranonte pushtuesit e ri si “çlirimtarë”. Efekti i këtij plani në fakt nuk u arrit, sepse shqiptarët nuk kishin besim sikurse në Serbinë, ashtu edhe në Malin e Zi edhe gjatë kohës së luftërave ballkanike (1912-1913), ata u vunë në anën e Perandorisë Osmane, kundër ushtrive të fqinjëve të tyre verior.⁷

Pretendimet malazeze për aneksimin e territoreve nën pushtetin osman, ku ishte mbizotëruese popullata shqiptare shkaktuan drujtje serioze dhe të rrezikshme në Beograd. Prej andej rezultoi edhe çështja e përkufizimit paraprak të sferave të veprimit të këtyre dy shteteve. Knjazi i Malit të Zi disa herë e ngriti këtë çështje, ndërsa më 1911 formuloi edhe propozimet konkrete që Mali i Zi ta merrte gjysmën e Sanxhakut të Novi Pazarit, pjesën Jugperëndimore të Kosovës (përfshirë Pejën dhe Prizrenin) dhe gjithë krahinën e Shkodrës, ndërsa Serbia, pjesën tjetër të Sanxhakut të Novi Pazarit, Fushën e Kosovës, Shkupin, Dibrën dhe Durrësin, rrjedhimisht gjithë pjesën Verore dhe të Mesme të Shqipërisë, me supozimin se pjesët jugore të viseve shqiptare do t'i merrte Greqia dhe do të ligjësohej përfundimisht kufiri i përgjithshëm midis Serbisë dhe Greqisë. Mirëpo qeveria serbe nuk tregoi gatishmëri për të pranuar propozimin e Knjazit të Malit të Zi, duke e lënë që çështja të zgjidhej pasi “populli i atjeshëm të çlirohej”⁸.

Greqia. Në fillim të shek. XIX shoqëria greke vazhdonte të ishte skllave e “Megali idesë” së saj, me mision historik për të bërë Greqinë shtet të madh, të barabartë për nga madhësia dhe fuqia me Perandorinë e dikurshme të Bizantit. Pretendimet greke ishin të përqendruara drejt shumë viseve të qeverisura nga Perandoria Osmane në Ballkan. Në këtë kuadër bënin pjesë edhe tokat shqiptare. Është për t'u vënë në dukje se edhe burrështetasit dhe politikanët më të moderuar në Athinë tërhiqnin vijën e kufirit verior të shteti grek në një vijë të vetme – të gjithë pajtoheshin që kjo vijë të kalonte në veri të qyteteve Serez, Ohër dhe Manastir dhe më tej në perëndim arrinte deri

⁷ Po aty, f.307-309; Vujoviq.D.Ujedinjenje Crne Gore i Srbije, Titograd, 1962,s. 63.

⁸ Vujoviq.D, v.c. 61.

në Durrës, në Detin Adriatik, që do të thotë se ata projektonin që gjithë pjesa jugore e Shqipërisë t'i përkiste shtetit grek. Për këtë ekzistonte tashmë edhe marrëveshja midis Serbisë dhe Greqisë për ndarjen e sferave të ndikimit-interesit midis dy palëve, sipas të cilës Vilajeti i Selanikut, Vilajeti e Janinës dhe pjesë të Vilajetit të Manastirit i lieshin sferës së ndikimit grek.⁹

Serbia në fakt pranoi si sfera të ndikimit grek krahinat që kishin shumicë të popullsisë greke, por edhe një shumicë të popullsisë sllave dhe shqiptare. Në viset e Maqedonisë dhe të Trakisë propaganda greke dhe ajo bullgare "shndërronte" popullsinë e tyre në grekë dhe në bullgarë, ku propaganda e të parës dështoi përballë kësaj të fundit. Në Vilajetin e Janinës puna qëndronte ndryshe. Atje nuk arriti dot as propaganda bullgare as ajo serbe. Në këtë zonë një pjesë jo e vogël e popullatës ishte greke, ndërsa për rreth detit Adriatik dhe Detit Jon jetonte popullata shqiptare e krishterë e ritit ortodoks (kishte edhe myslimanë në krahinën e Çamërisë, vër. e r.) e cila ishte nën juridiksionin e Patrikanës së Stambollit. Konkurrent dhe kundërshtar i vetëm i propagandës greke ishte Lëvizja Kombëtare Shqiptare. Mirëpo dyluftimi në këtë rast nuk kishte karakteristika të theksuara nacionale dhe religjioze të popullatës që jetonte në këto krahina, Kjo lëvizje luftonte për ngritjen dhe formimin e shtetit shqiptar dhe mohonte pretendimet territoriale greke për marrjen e Durrësit, Manastirit e Ohrit. Në të kundërtën përmbushja e appetiteve greke, serbe dhe malazeze në kurriz të tokave shqiptare, përjashtonte karakterin e shtetit shqiptar në Gadishullin Ballkanik.

Bullgaria. Për themelimin e shtetit kombëtar shqiptar nuk ishte e interesuar as Bullgaria. Ajo nga ana e saj ishte bërë skllave e idealeve të Traktatit të Shën Stefanit që përfshinte në kuadër të saj kryesisht përmasën gjeografike të Maqedonisë (e Pireinit, Vardarit dhe e Egjeut). Për rrjedhojë në ndarjen e ardhshme të trashëgimisë Osmane në Ballkan, Greqia duhej të merrte Thesalinë, ishullin e Kretës dhe Shqipërinë Jugore, ndërsa Serbia Kosovën dhe Shqipërinë Veriore, eventualisht në një perspektivë më të largët Bosnjën dhe Hercegovinën, ndërsa Bullgarisë do t'i mbetej Maqedonia.

⁹ Danova .N. Nacionalnijat vepros vo grekite političeski programi prez XIX vek, Sofija, 1980.

Nga sa u tha më lartë është e qartë se Bullgaria ishte e interesuar për çështjen shqiptare më tepër tërthorazi dhe sipërfaqësisht se sa në mënyrë të drejtpërdrejtë. Në fund të shek. XIX dhe në fillim të shek. XX ajo fare nuk kufizohej me Shqipërinë dhe as që ishte e interesuar të merrte pjesë në ndarjen e saj bashkë me Serbinë, Malin e Zi dhe Greqinë. Por kur doli në pah çështja e bashkimit të Maqedonisë me Bullgarinë, politika bullgare binte ndesh me qëndrimin e deriatëhershëm dhe ishte i pashmangshëm përballja edhe me nacionalizmin shqiptar, i cili pretendonte të krijonte "Shqipërinë e Madhe". Pika ndarëse e interesave të politikës bullgare ishte rreth territoreve në Maqedoninë Perëndimore dhe Kosovën Juglindore, të banuara me shumicë nga popullsia shqiptare. Ndaj këtyre krahinave Bullgaria nuk ishte e gatshme të qëndronte anash. Këtë e provuan ngjarjet e Luftës së Parë Botërore gjatë viteve 1915-1916, kur u vendos administrata ushtarake dhe kufiri administrativ bullgar edhe në drejtim të Prishtinës dhe Prizrenit, ndërsa perandori Ferdinandi I ia doli ta bind aleaten e saj Austro-Hungarinë se pjesa më e madhe e këtyre viseve ishte bullgare.

Për rrjedhojë, përveç Lëvizjes Kombëtare Shqiptare asnjë fuqi tjetër e Ballkanit nuk ishte e interesuar me shfaqjen e shtetit kombëtar shqiptar në hartën politike të Ballkanit. Nëse kjo çështje do të varej vetëm nga Perandoria Osmane, asaj i takonte të kujdesej dhe të përjetësonte ekzistencën e shtetit shqiptar në fund të shek. XIX dhe në fillim të shek. XX, por siç u vërejt këtë ajo e pengoi me *status-quo* e parapëlqyer. Ndërkaq, po që se kjo do të varej nga disa shtete ballkanike, ato për ndarjen e trashëgimisë së Perandorisë së sulltanit, çdo njëra prej tyre do të grabiste sa më shumë territore për vete. E gjendur përballë kësaj pozite natyrisht se Shqipëria nuk mund të ngrihej si shtet. Kjo për faktin se territoret dhe popullsia e saj do të ishin nën sundimin osman, ose do të copëtoheshin midis Serbisë, Malit të Zi dhe Greqisë, eventualisht edhe Bullgarisë. Mirëpo, kur është në pyetje krijimi i Shqipërisë ishte edhe një faktor tjetër i fuqishëm, nga i cili varej kryesisht zgjidhja e kësaj çështje si dhe zhvillimet e shteteve evropiane që do të pasonin.

Ta marrim së pari Austro-Hungarinë. Ajo ishte shtet i Evropës së Mesme, por në fakt edhe ballkanik, fqinj i drejtpërdrejtë i Serbisë dhe Malit të Zi dhe i Shqipërisë. Sikurse vendet tjera ballkanike edhe ajo kishte ambicie hegjemoniste në Evropën Jugperëndimore. Përveç interesave imperialiste të Fuqive të Mëdha, aspiratat austro-hungareze

në Ballkan drejtpërsëdrejti konfrontoheshin me tezat e Serbisë. Prandaj politikanët dhe gjeneralët austro-hungarezë ishin kundër çfarëdo zgjerimi dhe forcimi të Serbisë dhe nuk dëshironin ti lejonin Serbisë dalje në Detin Adriatik përmes Shqipërisë. Për më tepër ata planifikonin luftë të madhe me Serbinë si konkurrent i saj në Ballkan. Kryeshefi i Gjeneralshtabit austro-hungarez Konrad Fon Hotcendorf e motivoi këtë luftë si më poshtë: "...Nëse armatat tona do të gjenden në Nish, nëse ne do të jemi zot atje, atëherë ndikimi ynë do të sigurohej, sidomos në pjesët perëndimore të Ballkanit, por edhe për Ballkanin në përgjithësi"¹⁰. Këtu e ka burimin mbështetja austro-hungareze për themelimin e shtetit kombëtar shqiptar. Konfrontimi midis Austro-Hungarisë dhe Serbisë ishte veprim në dobi të Shqipërisë.

Favorizimi i Shqipërisë nga Austro-Hungaria bëhej edhe nga pozita për përfshirjen brenda shtetit të ardhshëm shqiptar Epirin me Janinën, Maqedoninë Perëndimore me Ohrin, Strugën, Dibërën, pjesë të Kosovës Perëndimore me Prizrenin, Gjakovën dhe Pejën, ndërsa në perëndim Deti Adriatik me Ulqinin si dhe në jug Deti Joni deri të ishulli i Korfuzit.

Përpjekja për të mos lejuar forcimin e Serbisë diktohej nga synime saktësisht të caktuara dhe konkrete për ruajtjen, zgjerimin dhe zotërimin e Austro-Hungarisë në Ballkan, ose të paktën në pjesën e Mesme dhe Perëndimore të këtij gadishulli, përbënte pengesë të drejtpërdrejtë Serbia. Prandaj burrështetasit dhe politikanët austro-hungarez dëshironin të shihnin në brigjet e Adriatikut jugor më mirë Shqipërinë e "vogël" se sa Serbinë e "madhe". E para do të ishte pengesë lehtë e kapërcyeshme për ekspansionin austro-hungarez në drejtim të Jugperëndimit se sa e dyta.

Për favorizimin e shtetit kombëtar shqiptar në fillim të shekullit XX ishte edhe politika e Italisë. Ajo, duke pasur pretendime mbi provincat Osmane në Afrikë (Tripolitania etj.) ishte e interesuar për dobësimin e Perandorisë Osmane. Përveç kësaj, edhe ajo, sikurse Austro-Hungaria, parapëlqenin më mirë të kishte "fqinj" në bregun lindor të Adriatikut jo Serbinë e "madhe", por Shqipërinë e "vogël". Një nga një edhe Fuqitë e tjera të Mëdha (Anglia, Rusia, Franca, Gjermania) pranuan idenë të lejohej krijimi i shtetit kombëtar shqiptar dhe për këtë lehtë mund të merreshin vesh midis tyre. Në fakt edhe kësaj radhe Fuqitë e Mëdha ngritën çështjen e parimit kombëtar për lidhshmërinë midis kombit dhe shtetit. Serbët, grekët, rumunët, malazezët dhe bullgarët

¹⁰ Culinovic, F., Jugosllavija ismedju dva rata, I, Zagreb, 1961, s. 16.

tashmë kishin shtetet e tyre, tashti ishin në radhë edhe shqiptarët. Qysh në vitin 1897 Austro-Hungria dhe Rusia arritën marrëveshje për themelimin e shtetit shqiptar me emrin principatë e cila do të shtrihej në një territor nga Janina në jug deri te liqeni i Shkodrës në veri.¹¹ Në vitin 1909 Rusia lidhi marrëveshje për këtë edhe me Italinë, sipas të cilës dy palët binin dakord se do ta mbështesnin status-quon në Ballkan, por njëkohësisht obligoheshin që të dyja ta respektonin parimin kombësisë në zhvillimin e shteteve ballkanike.¹²

Kuptohet se mbështetja e këtij parimi ende nuk përjashtonte parimisht edhe mundësinë e shkëputjes. Serbia, Greqia dhe Bullgaria tashmë ishin themeluar si shtete nacionale jo mbi gjithë territorin e tyre, por vetëm mbi pjesë të territoreve në të cilat jetonte kombësia e tyre. Sikur edhe në rastin shqiptar do të kishte vlejtur ky parim, atëherë sigurisht se do të mbetej diçka "shqiptare", që do të kalonte në pjesët e shtetit tjetër që do të thotë se kishte vend edhe për copëtim. Në pikën vepruese ashtu edhe ngjau. Vetëm projekti i parë Austro-Hungarez mbështeste përfshirjen brenda kufijve të shtetit shqiptar përafërsisht të gjithë kombin shqiptar në një shtet, por Austro-Hungaria nuk ia doli atë ta mbrojë.¹³ Siç u bë i njohur rezultati i fundit nga të gjitha kalkulimet rezultoi krijimi i një shteti miniatural shqiptar më 1912, me ç'rast territoret dhe popullsia e tij mbetën në shtete të tjera, ndërsa ajo vetë më vonë nuk ia doli ta shkëpuste këtë pjesë nga pozita e objektit aspiruesve të jashtëm. Për rrjedhojë u la kurthi dhe supozimi për konflikte, të cilat janë karakteristike dhe e njollosin historinë e shteteve dhe të popujve ballkanikë gjatë gjithë shek. XX.

Shtrohet pyetja deri kur do të vazhdohet kështu? Përgjigjja jonë do të ishte: Perandoritë e huaja /Osmane dhe Habzburge/ sunduan me shekuj në Ballkan, dhe që kurrë tashmë kanë hyrë në histori, ndërsa trashëgimia e tyre në Ballkan prej kohësh është grabitur: nacionalizmi dhe hegjemonizmi si teori dhe praktikë, dhe përgjithësisht zotërimi nacional dhe shtypje e njërës mbi tjetrin përbën hartën e njollosur; u shpartallua edhe federalizmi komunist totalitar; hegjemonitë e "pastra" nga pikëpamja nacionale e shtetit, të mbyllura në vetvete dhe me pasoja rrëqethëse i njërës kundër tjetrit, kërcënimi dhe mbisundimi nuk janë të mundshëm dhe as që munden të jenë far ideali që do të kishte "nxjerrë"

¹¹ Puto, A., *La question albanaise dans les actes internationaux de l'époque imperialiste*, I, 1867-1912, Tirana, 1985, 326-327.

¹² Po aty, 361.

¹³ Puto, A., *La question albanaise dans les actes internationaux de l'époque imperialiste*, II, 1912-1918, Tirana, 1988, 9-103, 197-309; Bartl.P., v. c. 142-143.

mësim nga historia. E paprovuar është vetëm konfederata si variant i shtetit dhe jetesës ndërshtetërore të popujve të ndryshëm. Është e mundshme kjo formë e jetës të jetë bashkëjetesa më e rëndësishmja. Shumë më me rëndësi është të kuptohet domosdoshmëria që çdo kush të jetë ashtu siç është përcaktuar vetë të jetojë. Është koha e fundit që të bëhen përpjekje për forcimin e pushtetit shtetëror, politika dhe propaganda, shkencat humanitare dhe kultura të orientohen drejtë jetës së re, qarkullimit të mallrave, ideve dhe njerëzve, dhe jo ushqimi i stereotipave nacionale, miteve dhe paragjytimeve, të trashëguara nga e kaluara. Dhe ajo që do ta thotë praktikë është hapja ndaj njëri tjetrit, garantimin e të drejtave njerëzore mbi bazën e mirëkuptimit "që secili së pari është njeri dhe më pas bullgar, serb, shqiptar dhe cili do tjetër", dhe të bëhen përpjekje për afirmim dhe njohje të kulturave të ndërsjella dhe integrimi i gjithanshëm i njeriut dhe shoqërisë, shmangien e përvojës së hidhur dhe tejkalimi i pengesave të ndryshme si territoret shtetërore, nacional-psikologjia, gjuhët dhe pengesat tjera për komunikim midis njerëzve.

Dhe këtu arritëm te çështja e rolit të Fuqive të Mëdha në historinë e popujve të Ballkanit. Mendimi ynë për këtë është që pas kësaj të pasojë periudha më shumë me pluse se sa me minuse. Kjo sepse ndërhyrja është në kundërshtim me gjithë kompleksitetin e konjunkturave. Bashkëveprimi, mirëbesimi i të gjitha shteteve kombëtare ballkanike gjatë kohëve të ndryshme, sepse pa këtë ndërhyrja do të ishte e domosdoshme. Sepse pa këtë ndërhyrje mund të kishte pasuar ndarja e Shqipërisë (dhe Maqedonisë), që do të ishte e barabartë me luftëra të ndërsjella, të përgjakshme dhe të lodhshme që do të thotë shkatërrim i ndërsjellë i të gjithë pjesëmarrësve në ndarjen e pjesës së mbetur të popullsisë së Perandorisë Osmane të Ballkanit. Ndërhyrja e Fuqive të Mëdha (ose e ashtuquajtura shoqëri ndërkombëtare) në konfliktet bashkëkohore ballkanike bashkëvepron për qetësimin e amshueshëm të Ballkanit. Në këtë rast këto forca, dhe jo dikush tjetër në kohën tonë të japin shembull për rregullimin më të mirë të marrëdhënieve ndërkombëtare dhe ndërnacionale.

Prof. Dr. Krsto MANÇEV

THE ALBANIAN LEAGUE AND ALBANIAN ISSUE IN THE BALKANS POLITICS

SUMMARY

The San Stefano Treaty caused great dissatisfaction amongst Albanians. The people, who following the Scanderbeg's example to defended the country, formed the League of Prizren striving to protect their national rights and resist aspirations of the neighboring countries against Albanians. On the other side, Balkan countries had established their plans of expansion into Albanian territories, for long period. Likewise, Serbia claimed to conquer Kosova and other Albanian parts to get access into Adriatic Sea. Also, Montenegro had territorial claims for conquering north Albanian lands. Greece had become a hostage of its own "Megalidea" and accordingly to that program claimed southern regions of Albania. Also, Bulgaria showed its own interest for this part of Balkans.

